

Κώστας Γιαννακόπουλος

«Τι...είναι...αυτό;» «τι...είσαι...εσύ;» «Συγγνώμη... νόμιζα ότι είσαστε...» είναι οι κλασσικές ερωτήσεις απορίας που συνοδεύονται από αισθήματα αμηχανίας/σύγχυσης, δυσανεξίας, επιθετικότητας αλλά και φόβου όταν αντικρίζουμε κάποιον ή κάποιους τους οποίους δεν μπορούμε να εντάξουμε στις πολιτισμικά διανοητές κατηγορίες του φύλου και της σεξουαλικότητας. Στην περίπτωση της πρώτης συνάντησης, θέασης κάποιου ή κάποιας τον/την οποίο/α δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε/ταξινομήσουμε ούτε ως άνδρα ούτε ως γυναίκα η χρονική αυτή στιγμή είναι η στιγμή μιας «προσωρινής αναστολής του φύλου» όπως λέει η ανθρωπολόγος Kath Weston, το χρονικό αυτό κενό όταν ο άλλος μπορεί να γίνει άφυλος δηλαδή μη αναγνωρίσιμος ως «άνδρας» ή «γυναίκα» αλλά και ως «αδελφή», «γκέι», «λεσβία», «τραβεστί».

Σε ένα κείμενό της το οποίο περιέχεται στο βιβλίο της με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Ξε-κάνοντας το φύλο» (Undoing gender), η φιλόσοφος Judith Butler αναφερόμενη στην πολιτική σημασία των drag, butch, femme, transgender (διεμφυλικού), transsexual (διαφυλικού) προσώπων παρατηρεί ότι τα πρόσωπα αυτά μας δείχνουν πώς οι κανονικότητες/νόρμες που ρυθμίζουν τις σύγχρονες εννοιολογήσεις της πραγματικότητας μπορούν να αμφισβητηθούν και πώς νέες μορφές πραγματικότητας μπορούν να καθιερωθούν. Ακόμη και στις σύγχρονες συνθήκες της οικονομικής κρίσης, η δυνατότητα αυτή δεν αποτελεί μια πολυτέλεια αλλά είναι τόσο σημαντική/αναγκαία όσο το ψωμί.

Οι drag , τραβεστί ιδιαίτερα εκείνοι/ες που δεν «περνάνε» για «αληθινές», «πραγματικές» γυναίκες. ανατρέπουν την κανονιστική αντίληψη του «πραγματικού» , «αληθινού», «φυσικού» φύλου. Η αντίληψη αυτή του «φυσικού φύλου» εκφράζεται με την κυρίαρχη -ιδιαίτερα στις δυτικές κοινωνίες- θεώρηση για τη σχέση μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού (gender) φύλου. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, το κοινωνικό φύλο και ιδιαίτερα η σωματική εμφάνιση και σεξουαλική συμπεριφορά, ανάγονται σε μια βιολογική ουσία δηλαδή στα αρσενικά ή θηλυκά σεξουαλικά όργανα. Με άλλα λόγια, θεωρείται ότι υπάρχει μια ενότητα, μια «εσωτερική» συνέχεια ανάμεσα στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο δηλαδή την εμφάνιση και την επιθυμία. Η ταυτότητα αυτή είναι το αποτέλεσμα μιας λογοθετικής, ρυθμιστικής πρακτικής η οποία είναι η υποχρεωτική «ετερο»-φυλοφιλία.

Συγκεκριμένα, η θεωρούμενη ως ανδρική εμφάνιση και επιθυμία το θεωρούμενο ως

ανδρικό κοινωνικό φύλο συγγέεται με την ανδρική ανατομία. Η ανδρική αυτή «φυσική» ταυτότητα θεωρείται ότι υπάρχει σε αντίθεση με μια γυναικεία «φυσική» ταυτότητα, η οποία αποτελείται από μια αντίστοιχη εσωτερική συνάφεια «θηλυκής» ανατομίας και «γυναικείας» εμφάνισης/επιθυμίας. Με άλλα λόγια, η ετερο-φυλοφιλία δεν είναι παρά μια δυαδική αντίθεση δύο συνεκτικών, ενιαίων ταυτοτήτων. Σύμφωνα με αυτή την ηγεμονική θεώρηση του «φυσικού» φύλου, όπου η βιολογική διαφοροποίηση αποτελεί το κύριο σημείο αναφοράς και το κοινωνικό φύλο θεωρείται ότι εκφράζει απαρέγκλιτα, μεταφράζει, όπως λέει η ανθρωπολόγος Nicole -Claude Mathieu, το κοινωνικό φύλο, η αρρενωπή «ενεργητική» γυναίκα και ο θηλυπρεπής παθητικός άνδρας αποτελούν παρεκκλίσεις αφού η σωματική τους εμφάνιση και σεξουαλική συμπεριφορά δηλαδή το κοινωνικό τους φύλο δεν είναι ομόλογα με το βιολογικό τους. Έτσι, οι «παρεκκλίνοντες» αυτοί εξαναγκάζονται να «διορθώσουν» την ασυμφωνία μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου προσαρμόζοντας με ανατομική/σωματική αλλαγή το κοινωνικό τους φύλο στο βιολογικό. Επομένως, στις κοινωνίες όπου κυριαρχεί αυτή η αντίληψη ο τραβεστισμός/παρενδυσία δεν γίνεται ανεκτός, ανεκτός γίνεται μόνο ο τρανσεξουαλισμός/διαφυλικότητα δηλαδή η αλλαγή βιολογικού φύλου. Η εννοιολόγηση αυτή του «φυσικού φύλου» είναι κυρίαρχη στην ελληνική κοινωνία και εκφράζεται, μεταξύ άλλων, με το γεγονός ότι οι τραβεστί προσδιορίζονται, γελοιοποιούνται ως καρικατούρες των γυναικών. Αντίθετα στους Vezo της Μαδαγασκάρης κοινωνία όπου αναγνωρίζεται ότι το φύλο αλλά και γενικότερα η ταυτότητα κατασκευάζεται μέσω της επιτέλεσης, οι sarin' ampela δηλ. οι τραβεστί αναγνωρίζονται ως εικόνες γυναικών.

Έτσι, ο τρανσεξουαλισμός επιβεβαιώνει το βιοκεντρικό διπολικό σύστημα του φύλου ενώ η διεμφυλική /transgender ταυτότητα που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια, αντίθετα, προτείνει μια αντίληψη που θεωρεί το φύλο κοινωνικό προϊόν καθώς επιτρέπει την εναλλακτική λύση να ζήσει κανένας ως γυναίκα (γυναίκα με πέος ή άνδρας με αιδούιο) ή ως αμάλγαμα των δύο φύλων, χωρίς να προβεί σε χειρουργικό επανακαθορισμό, όπως παρατηρεί η ανθρωπολόγος Anne Bolin.

Οι τρανσεξουαλισμός επιβεβαιώνει το βιοκεντρικό διπολικό μοντέλο ακόμη και στην περίπτωση που οι τρανσέξουαλ δεν έχουν προβεί ακόμη σε εγχείρηση αλλαγής φύλου αλλά επιχειρούν μιμούμενοι την «φυσιολογική» θηλυκότητα να περάσουν σαν γυναίκες (ή άνδρες) δηλαδή να δώσουν την ψευδαίσθηση της συμφωνίας βιολογικού και κοινωνικού φύλου. Αντίθετα, πολλοί drag /τραβεστί με το εύρωστο «αρρενωπό» σώμα τους αλλά και την υπερβολική, εξεζητημένη σχεδόν αρρενωπή

θηλυκότητά τους δεν περνάνε για («κανονικές», «συνηθισμένες» «πραγματικές») γυναίκες. Με τα «γυναικεία» ρούχα και βήσιμο πάνω σε ένα «αρρενωπό» κορμί κάνουν ορατή εκ-θέτουν την ασυμφωνία μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου

Αλλά είναι μόνο οι τρανσέξουαλ που μιμούνται, που «κάνουν» τις γυναίκες; που «κάνουν» σαν να ήταν «γυναίκες»; Στην εξαιρετική ταινία της Kimberley Peirce *Boys don't Cry* υπάρχει η σκηνή όπου η/ο Brandon/Teena γυναίκα με γυναικεία ανατομία που ωστόσο «περνάει» με το ντύσιμο και την συμπεριφορά ως ετεροφυλόφιλο αγόρι κάνει έρωτα διεισδύει με το dildo της την ερωμένη της Lana. Το γεγονός ότι το πέος δεν είναι «αληθινό», «πραγματικό» και το κορμί του/της Brandon/Teena είναι απόν, δεν αποκαλύπτεται ποτέ (είναι πάντα ντυμένο) ή ακόμη και το γεγονός ότι η Lana βλέπει την αρχή του γυναικείου στήθους του «εραστή» της ωστόσο και οι δύο αφήνονται στην αμοιβαία ερωτική φαντασίωση ότι είναι ένας άνδρας που κάνει έρωτα σε μια γυναίκα. Η Judith Butler αναλύοντας την ταινία αυτή εναντιώνεται στην άποψη ότι ο Brandon/Teena δεν είναι αγόρι αλλά μια butch λεσβία η οποία μιμείται, συμπεριφέρεται, «κάνει» σα να ήταν αγόρι. Και παρατηρεί: Διότι βέβαια τα αγόρια “κάνουν” σαν αγόρια και καμία ανατομία δεν σε καταχωρεί στο φύλο χωρίς να «κάνεις» το φύλο αυτό . Από την καθημερινή μας εμπειρία ξέρουμε όλοι πολύ καλά ότι η ύπαρξη του πέους ή του αιδοίου ή ακόμη ενός αρρενωπού ή θηλυκού σώματος δεν επαρκεί για να αναγνωριστεί κάποιος ή κάποια σαν «άντρας» ή σαν «γυναίκα» αν δεν συμπεριφέρεται, ενεργεί , «κάνει» σαν «άντρας» ή «γυναίκα». Με άλλα λόγια, ο «πραγματικός/αληθινός» ανδρισμός ή η «πραγματική/αληθινή» θηλυκότητα είναι αποτέλεσμα περισσότερο μιας παραστασιακής επιτέλεσης παρά μιας «ουδέτερης» ανατομίας. Η για να το πώ, καλύτερα , η ανατομία δεν είναι αρκετή αν δεν (επ)ενδυθεί, και τελικά επιτελεσθεί, υλο-ποιηθεί διαμέσου μιας ορισμένης παραστασιακής επιτέλεσης.

Επομένως, όπως λέει η Butler, το φύλο είναι drag δηλαδή το drag ή η μορφή της butch λεσβίας δεν είναι απομιμήσεις ή αντίγραφα κάποιου προϋπάρχοντος και αληθινού φύλου μιας πρωτότυπης, αυθεντικής σεξουαλικότητας αφού και η ίδια η ετεροφυλοφιλία δεν είναι παρά μια απομίμηση, ένα αντίγραφο ενός πρωτοτύπου που δεν υπάρχει, μιας φυσικοποιημένης εξιδανίκευσης της.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι το σώμα, το βιολογικό παραγνωρίζεται μια από τις συνηθισμένες αλλά και απλουστευτικές κριτικές στην σύγχρονη θεωρία του φύλου. Το φυσικοποιημένο κοινωνικό σώμα ή το κοινωνικοποιημένο βιολογικό φύλο

(Mathieu 2006) με όλη την υλικότητα των κοινωνικών σημασιών του είναι πάντα παρών. Το αποδεικνύει η ιεραρχικά διαφοροποιημένη ανάλογα με το φύλο δυνατότητα πρόσβασης στο drag. Στην εθνογραφία της για την gay πόλη του Cherry Grove στην Αμερική, η ανθρωπολόγος Esther Newton επισημαίνει την απουσία στις ομοφυλόφιλες γυναίκες της κοινωνικής πρακτικής του drag δηλαδή την χρήση «θηλυκής» εμφάνισης από άνδρες –κυρίως-ομοφυλόφιλους. Η Newton, τοποθετεί την απουσία αυτή στο συμφραζόμενο της γκέι ανδρικής κυριαρχίας στο Cherry Grove, στο Off Broadway θέατρο αλλά και στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Από τα μέσα της δεκαετίας του '90, άρχισαν να εμφανίζονται, σε σαφώς πιο περιορισμένες διαστάσεις, γυναίκες drag performers, οι λεγόμενοι/-ες drag kings οι οποίες/-οι διαδραματίζουν την «αρρενωπή» εμφάνιση.

Η παρωδική μίμηση της θηλυκότητας φαίνεται να αποτελεί ένα γενικότερο ανδρικό προνόμιο συμπεριλαμβανομένων και των θεωρούμενων ως αρρενωπών, ετεροφυλόφιλων ανδρών, όπως έχω δείξει στην εθνογραφική μου έρευνα για το ποδόσφαιρο.

Ετσι, αρκετές φορές οι ποδοσφαιριστές επιδίδονται σε μια παρωδική απομίμηση της θηλυκότητας, παρόμοιας με εκείνη των γκέι ανδρών, προσφωνώντας σε «αστείο» τόνο ο ένα τον άλλον είτε με γυναικεία ονόματα είτε γενικότερα ως «κορίτσια». Στις περιπτώσεις αυτές οι σωματικές και λεκτικές ανταλλαγές μεταξύ ποδοσφαιριστών ή οπαδών που ανήκουν στην ίδια ομάδα δεν είναι προσβλητικές, δεν αποσκοπούν σε μια υποβαθμιστική εκθήλυνση του άλλου, αλλά εκφράζουν μια αρρενωπή (ομο)ερωτικότητα ή, για να δανειστώ τον όρο της Luce Irigaray, μια «ho(m)osexualité» η οποία μπορεί να εμπεριέχει και μια θηλυκότητα. Πρόκειται όμως, κατά την γνώμη μου, για μια οικειοποίηση/ιδιοποίηση του θηλυκού από τους άνδρες, η οποία προϋποθέτει και στηρίζεται σε μια αδιαμφισβήτητη, «φυσική» αρρενωπότητα. Ετσι, οι σύγχρονοι αρρενωποί γκέι άνδρες οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται την αρρενωπότητα τους ως φυσική αλλά την μετατρέπουν συνειδητά μέσω της υπερβολής, της θεατρικότητας σε μια παράσταση (βλ. Γιαννακόπουλος 2001), συχνά δεν τολμούν να επιδείξουν μια θηλυκότητα. Η επίδειξη αυτή θα έθετε σε αμφισβήτηση τον «μη-φυσικό» ανδρισμό τους. Η ιστορικός Nicole Loraux αναφερόμενη στις θηλυκές μεταμφιέσεις του Ηρακλή, παρατηρούσε: «Ο άνδρας είναι πιο άνδρας όταν έχει μέσα του μια γυναίκα». Παραλλάσσοντας ή μάλλον αντιστρέφοντας την παρατήρηση της Loraux θα λέγαμε: «ο άνδρας μπορεί να έχει μέσα του μια γυναίκα όσο πιο πολύ είναι άνδρας».

Θα ήθελα να πω και δυο λόγια για την μνήμη των διεμφυλικών θυμάτων της ετεροσεξιστικής βίας. Ένα από τα θύματα αυτά υπήρξε στις αρχές της δεκαετίας του 80 η Σόνια διεμφυλική άνδρας προς γυναίκα. Η Σόνια ήταν μια μία αιρετική, αντισυμβατική αφού, όντας «άσχημη», παραβίαζε ακόμη και τα πρότυπα των ίδιων των τραβεστί για την ομορφιά. Η Σόνια βρέθηκε ένα πρωινό στραγγαλισμένη στα βράχια της Βουλιαγμένης από κάποιον πελάτη της με τον οποίο είχε έρθει σε σεξουαλική επαφή την προηγούμενη νύχτα. Τον χειμώνα του 1982 οι συντάκτες του περιοδικού *Αμφί* έγραφαν για τον θάνατό της: «Κάποτε οι παλιοί Κινέζοι, όταν κτηνοβατούσαν με χήνες, είχαν εφεύρει ένα πρωτότυπο τρόπο ερωτικής απόλαυσης. Εσφιγγαν το λαιμό της χήνας με δύναμη, τη στιγμή ακριβώς του οργασμού, μέχρι να τη στραγγαλίσουν. Έτσι, οι σπασμοί του θανάτου του άτυχου ζώου, γινότουσαν σπασμοί υπέρτατης ηδονής για τον επιβήτορα. Ίσως την ίδια ηδονή να επιδίωξε και ο επιβήτορας της Σόνιας. Μια πόρνη που δεν είναι «γυναίκα» αλλά ούτε και «άνδρας», κάτι δηλαδή ακατανόητο, αλλά που το ποθούμε και το χρησιμοποιούμε σεξουαλικά σαν δοχείο εκσπερμάτωσης, που μας τραβάει και μας απωθεί ταυτόχρονα γιατί μας δείχνει κάτι από τον εαυτό μας, και που δεν μας μένει παρά να το ξεφορτωθούμε όσο πιο γρήγορα μπορούμε, αφού πρώτα το χρησιμοποιήσαμε όσο πιο καλά γίνεται.»

Εκτός από την διάσταση αυτή ο φόνος της Σόνιας μπορεί να ερμηνευθεί με το ότι η βία που ασκείται στους διεμφυλικούς θεωρείται ως φυσική, αυτονόητη. Διότι, η φυσική βία (ξυλοδαρμός, φόνος) στηρίζεται, δικαιολογείται από την βία της αποπομπής από την πραγματικότητα (*violence of derealization*), όπως λέει η Μπάτλερ, κάθε μη ετεροκανονικής ζωής δηλαδή κάθε ζωής η οποία θεωρείται ανάξια να υπάρχει. Με άλλα λόγια, ο κοινωνικός θάνατος της Σόνιας είναι εκείνος που επιτρέπει, καθιστά φυσική, αυτονόητη την άσκηση της θανατηφόρου βίας. Και γενικότερα, οι σεξουαλικά «διεστραμμένοι» δηλαδή όσων η σεξουαλικότητα θεωρείται ότι βρίσκεται στον αντίποδα της ετεροκανονικότητας, «ζουν» στα όρια του ανθρώπινου και του απ-άνθρωπου σε μια κατάσταση επιβίωσης, σε μια κατάσταση ενδυνάμει θανάτου. Πέρα από την κατάσταση αυτή, η εξόντωση ή ο «φυσικός» θάνατος δεν αποτελούν παρά επιφαινόμενα. Επιπλέον, αυτές οι «γυμνές ζωές» όπως τις ονομάζει ο Giorgio Agamben, στερούνται κάθε δυνατότητας μαρτυρίας. Σε αντίθεση με άλλες πολιτισμικές και εθνικές μειονότητες, η εξόντωση των σεξουαλικά περιθωριοποιημένων δεν τυχαίνει συνήθως, καμιάς δια-μαρτυρίας εκ μέρους των ευαισθητοποιημένων στα θέματα των ανθρώπινων δικαιωμάτων, πολιτικών οργανώσεων και ομάδων. Η απουσία αυτής μαρτυρίας οφείλεται στη θεώρηση

αυτών των υποθέσεων ως μη πολιτικών, ιδιωτικών, σεξουαλικών. Έτσι, η ύπαρξη έστω και μιας ελάχιστης μαρτυρίας για τις ζωές αυτές, όπως η σημερινή μέρα, αποτελεί άρνηση του βιοπολιτικού διαχωρισμού μεταξύ ζωής και επιβίωσης, αντίστασης στην μυστικότητα, την συγκάλυψη που αποτελεί την κρυφή διάσταση της σύγχρονης βιοεξουσίας.

....η νεωτερική βιο-εξουσία του να κάνει να ζουν, η βιοπολιτική συνυφαίνεται με την εξουσία τον παλιό κανόνα του να κάνει να πεθαίνουν την θανατοπολιτική. Ο Agamben στηριζόμενος σε μια διάλεξη του Φουκό στο Κολλέγιο της Γαλλίας το 1976 (Φουκό 2002), δείχνει ότι η διάκριση μεταξύ βιοπολιτικής και θανατοπολιτικής, μεταξύ λαού και πληθυσμού παύει να υπάρχει

στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η ταύτιση αυτή βιοπολιτικής και θανατοπολιτικής ενσαρκώνεται στη φιγούρα του «Μουσουλμάνου» (*Muselmann*), όρος ο οποίος χρησιμοποιήθηκε στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης για να περιγράψει εκείνους τους κρατούμενους όχι μόνο εβραίους αλλά κυρίως εβραίους, οι οποίοι όντας σε μια κατάσταση κοινωνικού θανάτου, απόλυτης υποταγής αντιπροσώπευαν το ύστατο στάδιο, την ουσία της ναζιστικής βιοπολιτικής, μιας βιοεξουσίας του να κάνεις να επιβιώνουν. Σύμφωνα με τον Agamben, η βιοπολιτική αυτή δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνον του ναζισμού αλλά και των σύγχρονων κοινωνιών. Έτσι, ο ομοφυλόφιλος άνδρας που συνελήφθηκε στο “Spices”, ο Στέφανος Κορκολής και γενικότερα οι σεξουαλικά «διεστραμμένοι» δηλαδή όσων η σεξουαλικότητα θεωρείται ότι βρίσκεται στον αντίποδα της ετεροκανονικότητας, «ζουν» στα όρια του ανθρώπινου και του απ-άνθρωπου σε μια κατάσταση επιβίωσης, σε μια κατάσταση εν δυνάμει θανάτου. Πέρα από την κατάσταση αυτή, η εξόντωση ή ο «φυσικός» θάνατος που προκλήθηκαν με την δημόσια έκθεση, στιγματισμό της σεξουαλικότητας τους δεν αποτελούν παρά επιφαινόμενα, όπως θάλεγε ο Agamben.

Επίσης, σύμφωνα με τον ιταλό πολιτικό φιλόσοφο, εκείνο που χαρακτηρίζει την επιβίωση του «μουσουλμάνου» είναι ότι πρόκειται για μια «γυμνή» ζωή η οποία στερείται κάθε δυνατότητας μαρτυρίας. Έτσι, η ύπαρξη έστω και μιας ελάχιστης μαρτυρίας για τις ζωές αυτές, όπως η σημερινή μέρα, αποτελεί άρνηση του βιοπολιτικού διαχωρισμού μεταξύ ζωής και επιβίωσης, αντίστασης στην μυστικότητα, την συγκάλυψη (*Arcanum imperii*) που αποτελεί την κρυφή διάσταση της σύγχρονης βιοεξουσίας. Έτσι, σε αντίθεση με άλλες πολιτισμικές και εθνικές μειονότητες, η εξόντωση των σεξουαλικά περιθωριοποιημένων δεν έτυχε καμιάς διαμαρτυρίας εκ μέρους των ευαισθητοποιημένων στα θέματα των ανθρώπινων δικαιωμάτων, πολιτικών οργανώσεων και ομάδων. Η απουσία αυτής μαρτυρίας οφείλεται στη θεώρηση αυτών των υποθέσεων ως μη πολιτικών, ιδιωτικών, σεξουαλικών.